

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ॥ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ॥

ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ

ਸੰਸਥਾਪਕ
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ
Founded by
BHAI VIR SINGH IN 1899 A.D.

Khalsa Samachar

ਸਪਤਾਹਿਕ/ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸਥਾਪਤ 1899 ਈ.
www.bvsss.org
ਫੀ ਪਰਚਾ 5/-

ਅੰਕ 32 ਜਿਲਦ 30 20-26 ਅਗਸਤ 2020, 4-99 ਭਾਦਰੋਂ 2020 ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ 547
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ ਦੇਸ਼ 2400/-, ਵਿਦੇਸ਼ 2400/- ਅਤੇ ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇਸ਼ 24000/-, ਵਿਦੇਸ਼ 240000/-

Issue 32 Volume 30, 20-26 August 2020

Yearly Subscription India 250/-, Abroad 2500/- and Life Membership India 2500/-, Abroad 25000/-

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿਤ

ਕਰੋਨਾ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ 23 ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਾਕਡਾਊਨ ਕਰਨ ਤੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿਜੀ ਅਦਾਰੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਵੀ ਬੰਦ ਰਹੀ। 4 ਮਈ ਤੋਂ ਤੀਜਾ ਲਾਕਡਾਊਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਸਟਾਫ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲਣ ਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ ਵੱਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸਦਾ 17ਵਾਂ ਅੰਕ (7-13 ਮਈ, 2020) ਆਨਲਾਈਨ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੀ ਵੈਬਸਾਈਟ ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 17 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 31 ਅੰਕ ਤਕ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਡਿਜੀਟਲ ਰੂਪ 'ਚ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅੰਕ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ ਦੀ ਵੈਬਸਾਈਟ bvsss.org ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚਾਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਨ ਦੀ ਵੈਬਸਾਈਟ ਤੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਜਦਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਅਦਾਰੇ ਵੀ ਖੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਸਦਨ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਹੱਥ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੱਥਲਾ 32 ਅੰਕ (20-26 ਅਗਸਤ, 2020) ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰੂਪ 'ਚ ਪਾਠਕਾਂ ਕੋਲ ਪੁਚਾਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। **-ਸੰਪਾਦਕ**

ਗੁਰਗੱਦੀ ਪੁਰਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ : 20 ਅਗਸਤ/ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ 2

ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼

❖ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਾਦ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਸਿੱਖ ਬੁਲਾ ਕੇ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਯਥਾ :-

“ਜਹਿੰ ਕਹਿੰ ਤੇ ਸਿਖ ਸਰਬ ਬੁਲਾਏ।

ਸਭ ਸੰਗਤ ਕੇ ਮੇਲਾ ਭਯੋ।

ਚਹੁੰ ਦਿਸਿ ਪਰਵਾਰਤਿ ਹੁਇ ਗਯੋ।”

ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੰਦ ਮੁਖ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਕਈ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਕਾਸ ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਠੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੜ੍ਹ, ਸੇਵਕ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਅਗੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਇਕ ਨਾਰੀਅਲ ਧਰਕੇ ਤਿੰਨ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਫਿਰ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਉਠੇ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੁਲਾਹਲ ਮਚ ਗਿਆ। ‘ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ’ ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਗੂੰਜ ਪਿਆ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਸਤਕ ਨਿਉਂ ਗਏ ਤੇ ਧਰਾ ਤੇ ਜਾ ਲਗੇ। ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਜੀ ਦੇ ਆਚਰਨ ਤੇ ਚਲਾਕੀਆਂ ਆਦਿ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਗੁੱਝੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਓਹ ਉਸਦੀ ਜਾਹਰਾ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਬੀ ਤੱਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਛਿਪ ਛਿਪਾਉ ਤੇ ਛਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਭੈ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਗੀਆਂ ਤੇ ਜੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਪਾ ਗਏ ਤਾਂ ਜੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਹੋਏਗਾ; ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿਦਕ ਬੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਰਬਗਜ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸੱਚ ਹੈ। ‘ਗੁਰੂ’ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਵਾਂਙੂ ਨਿਰਭੈ ਹੈ। ਅਪਣੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ‘ਗੱਦੀ ਦੇ ਲਾਯਕ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ’ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂਪਿਆ। ਹੁਣ ਜਦ ਸਭ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸੱਚਮੁਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਨਜਾਯ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੈ,

ਅੰਦਰ

- ਬਾਰਹਮਾਹ (ਮਾਝ) ਇਕ ਅਧਿਐਨ 3
- ਸੰਤ ਬਿਮਲਾ ਸਿੰਘ : ਪਿਆਰਾਂ ਦਾ ਸਾਈਂ 5
- The Ballads of Bhai Gurdas 7
- ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ 10
- ਸ਼ਬਦ ਵਿਆਖਿਆ 11
- ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ 12

ਤਜਾਗ ਦੀ ਅਵਧੀ ਤੇ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਖਯਾ ਦਾ ਸੰਜੋਅ ਸਨਾਹ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਜਦ ਸੰਗਤਿ ਦੋਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜ਼ਾਕੇ ਚੁਪ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਦਰਸਾਯਾ ਹੈ:-

ਸੁਨਹੁ ਸਿੱਖ ਸਭਿ ਤੁਮ ਗੁਰ ਪਯਾਰੇ!
ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਮਮ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰਹੁ।
ਜਿਮ ਮੁਝ ਲਖਹੁ ਤਥਾ ਉਰ ਧਾਰਹੁ॥੭॥
ਗੁਰੁਤਾ ਗਾਦੀ ਪਰ ਇਹ ਥਿਰਯੋ।
ਹਲਤ ਪਲਤ ਭਾਰ ਜੁ ਸਭਿ ਧਰਯੋ।
ਸੰਗਤ ਕੇ ਦੁਖ ਪਾਰ ਉਤਾਰਹਿ।
ਕਾਰਜ ਅਧਿਕ ਜਗਤਿ ਮਹਿੰ ਸਾਰਹਿ॥੮॥
ਉਨਹੁ ਸਕਲ ਬੰਦਨ ਇਸ ਕੀਜਹਿ
ਨਾਨਾਂ ਭਾਂਤਿ ਉਪਾਇਨ ਦੀਜਹਿ।
ਸੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਅਨੰਦੇ।
ਬੋਲਤਿ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਬਿਲੰਦੇ॥੯॥
ਜਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਧਰਿ ਨਿਕਟਿ ਅਕੋਰੇ।
ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਨਸਿ ਕਰ ਜੋਰਿ।
ਉਤਸਵ ਸਭਿ ਸਿੱਖਨ ਮਹਿੰ ਹੋਵਾ।
ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਰਵਿ ਉੱਦਯਤ ਜੇਵਾ॥੧੦॥

(ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਸਫਾ 1730)

ਜਦ ਸੰਗਤ ਮੱਥੇ ਟੇਕ ਤੇ ਭੇਟਾ ਅਰਪਣ ਕਰਕੇ ਥਾਂਓ ਥਾਂਓਂ ਬੈਠ ਗਈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਯਾ ਕੀਤੀ : ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ! ਹੁਣ ਚੌਥਾ ਪਦ ਰਚੋ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਵੇਂ ਸਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਕ ਰਚਿਆ, ਦੇਖੋ ਆਪ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਉਠੇ ਤੇ ਰਚਿਆ ਪਦ ਸੁਣਾਇਆ :-

ਭਾਗੁ ਹੋਆ ਗੁਰਿ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ॥
ਪ੍ਰਭੁ ਅਭਿਨਾਸੀ ਘਰ ਮਹਿ ਪਾਇਆ॥
ਸੇਵ ਕਰੀ ਪਲੁ ਚਸਾ ਨ ਵਿਛੁੜਾ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ॥੪॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ॥੫॥੮॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫)

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ 'ਨਾਨਕ' ਪਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤਦੋਂ ਗੱਦੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਾਇਆ ਪਰ ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਦਬ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਛਾਪ ਵਰਤੀ ਤੇ ਭਾਵ ਰਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਾਨਕ ਸਰੂਪ ਮੈਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪ ਦੇ ਜਨ ਤੇ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਨਾਨਕ ਪਦ ਮੁਕਤਾ ਕਕੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ : 'ਹੇ ਨਾਨਕ!' ਅਸੀਂ ਜਨ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਐਕ ੪ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਘੋਲ ਘੁਮਾਇਆ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਨ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਹ ਪਦਾ ਵਾਚਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਵਿਸਰਜਨ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀਏ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਚਲੇ ਗਏ।

-ਅਸ਼ਟ ਗੁਰ ਚਮਤਕਾਰ, ਭਾਗ-੨

ਕਦੀ ਨਾ ਉਹਲੇ ਹੋਵੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਹੁਣ ਮੈਂ ਪੀਯ ਵਿਚ ਰਹੀ ਸਮਾਇ, ਮੈਂ ਵਿਚ ਪੀਆ ਵਾਸ
ਪਿਯ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵਿਚ ਪੀਆ; ਖਿੜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਵਾਸ।

ਚੰਦਨ ਲਪਟ ਪੀਆ ਵਿਚ ਮੁਸਕੀ, ਮਲਿਆਗਰ ਦੇ ਸ੍ਰਾਸ।
ਕਉਲ ਖਿੜੇ ਸਭ ਪਿਯ ਮੇਰੇ ਵਿਚ, ਝੁੰਮਣ ਭਉਰੇ ਦਾਸ।

ਏ ਜੋ ਚੰਨ ਸੂਰ ਤੇ ਤਾਰੇ, ਪਿਯ ਤੋਂ ਲੈਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।
ਪਿਯ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਸਾਗਰ ਲਹਿਰੇ, ਬਿਜਲੀ ਮਾਰੇ ਲਾਸ।

ਮਾਹ ਤੋਂ ਲੈ ਮਾਹੀ ਤਕ ਸਭਦਾ, ਮਾਹੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ।
ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਮਾਹੀ ਵਿਚ ਤਰਦੇ, ਮਾਤ ਪਤਾਲ, ਅਕਾਸ਼।

ਫਿਰ ਮਾਹੀ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ, ਅੰਦਰ ਬਾਰੂ ਨਿਵਾਸ।
ਹਰ ਹਰ ਦਾ ਵਿਚ ਪਿਯ ਦੇ ਡੇਰਾ, ਹਰ ਹਰ ਵਿਚ ਪਿਯਵਾਸ।

ਬਨ ਬੋਲੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ, ਹਰਿਆਵਲ, ਮਉਲਾਸ।
ਪਯਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਹੰਦੜੇ ਦਿੱਸਣ, ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼।

ਜਜੋਂ ਬੱਦਲ ਤਰਦੇ ਵਾ-ਮੰਡਲ, ਪੌਣ ਸੁਰੀਧ ਨਿਵਾਸ;
ਜਜੋਂ ਹਿਰਦੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਲਹਿਰੇ; ਪੀਯ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਆਸ,

ਮੱਥੇ ਤੇ ਜਜੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਸੇ ਆ, ਨੈਣੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,
ਗਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਜੋਂ ਭਖੇ ਉਮਾਹ ਹੈ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਜੋਂ ਹਾਸ,

ਮੋਤੀ ਵਿਚ ਜਜੋਂ ਆਬ ਵਸੇ ਹੈ, ਹੀਰੇ ਪਾਣੀ ਵਾਸ,
ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ ਚਾਨਣ ਵਸਦਾ, ਬਿਜਲੀ ਵਿਚ ਚਪਲਾਸ।

ਤਿਉਂ ਸਾਰੇ ਪੀਆ ਪਯਾ ਵਸਦਾ, ਦਿਸਦਾ ਪਾਸੇ ਪਾਸ,
ਪਿਯ-ਮੇਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਤੱਕਾਂ ਉਹ ਤੇ ਉਹਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

ਸਾਗਰ ਬੂੰਦ, ਬੁਦਬੁਦੇ ਸਭ ਨੂੰ, ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੁ।
ਪਿਯ 'ਨੁਕਤਾ' ਪਿਯ 'ਘੇਰਾ' ਮੇਰਾ, ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਸੁ।

ਲੁਕ ਬਹਿਣਾ, ਲੁਕ ਜਾਹਰ ਹੋਣਾ, ਚੋਜ ਪੀਆ ਦਾ ਖਾਸ।
ਹਰ ਰੰਗੇ ਹਰ ਜਾਈ ਖਿੜਨਾ, 'ਵੱਖ' ਤੇ 'ਵਿੱਚ' ਵਿਗਾਸ।

ਵਿਗਸਯਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਪਯਾਰਾ ਚਮਨ ਜਿਵੇਂ ਖਿੜਿਆਸ।
ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਰਵ ਰਹਯਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਨੈਣ ਨਿਵਾਸ।

ਨੈਣ ਰਹੇ ਰੰਗ ਲਾ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਰਦਾ ਏਸ ਹੁਲਾਸ।
ਕਦੀ ਨ ਉਹਲੇ ਹੋਵੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਅਰਦਾਸ।

-ਕੰਬਦੀ ਕਲਾਈ, ਭਾਗ-1

◆ ◆ ◆ ◆ ◆

ਬਾਰਹਮਾਹ (ਮਾਝ) ਇਕ ਅਧਿਐਨ

❖ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰ ਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਾਰਹਮਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਬਾਰਹਮਾਹ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਤੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪਰੰਪਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਰਹਮਾਹ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੰਗਣ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬਾਰਹਮਾਹ (ਮਾਝ) ਲਿਖ ਕੇ ਜਿਹੜੀ ਪਰੰਪਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤੋਰੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਰਹਮਾਹ ਤੁਖਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਡਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਬਾਰਹਮਾਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬਾਰਹਮਾਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਬਾਰਹਮਾਹ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਾਰਹਮਾਹ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਇਹ ਉਹ ਕਾਵਯ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੋਸਮ ਬਦਲਦਾ ਜਾਂ ਰਿਤੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਬਿਰਹਨ ਜਾਂ ਵਿਯੋਗੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਬਾਰਹਮਾਹ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।”

ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਬਾਰਹਮਾਹ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੀ ਥਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿਰਹੋਂ ਕੁੱਠੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗੀ ਵਿਯੋਗੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, ‘ਬਾਰਹਮਾਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਲੌਕਿਕ ਪਾਤਰ ਦੀ ਬਿਠੋਂ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੰਕਲਪੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਧਾਨ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।’ (ਪੰਨਾ 27)

ਬਾਰਹਮਾਹ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਰਵੋਤਮ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਹਰ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰਾ ਮਾਂਹ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲੋਂ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲੋਂ ਮਨ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਵਧੇਰੇ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਉਲੀਕੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ

ਵਿੱਚ ਬਿਰਹਨ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪੀ ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਲੋਚਾਂ ਹਨ। ਹਰ ਮਹੀਨਾ ਉਸ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇ ਮਨ ’ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਬਾਰਹਮਾਹ ਮਾਝ 14 ਪਉੜੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ ਕੇ ਵੀਛੜੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ॥

ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ ਦਿਸ ਕ੍ਰਮੇ ਥਕਿ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਾਮ॥

ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨਤੀਆ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ॥

ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਜਿਸ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਧਾਮ॥

ਇਸ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਬਿਰਹਨ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਤੜਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ :

੧) ਘਰਿ ਘਰਿ ਕੰਤੁ ਰਵੈ ਸੋਹਾਗਣਿ ਹਉ ਕਿਉ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰੀ॥

੨) ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਨਹੀਂ ਆਵੈ ਧਨ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਬਿਰਹਿ ਬਿਰੋਧੁ ਤਨੁ ਛੀਜੈ॥

੩) ਘਰਿ ਆਉ ਪਿਆਰੇ ਦੁਤਰ ਤਾਰੇ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਢੁ ਨ ਮੋਲੈ॥

੪) ਸਾਚੈ ਮਹਲਿ ਰਹੈ ਬੈਰਾਗੀ ਆਵਣੁ ਦੇਹਿ ਤ ਆਵਾ॥

੫) ਅਗਨਿ ਰਸੁ ਸੋਥੈ ਮਰੀਐ ਧੋਥੈ ਭੀ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨਾ ਹਾਰੇ॥

੬) ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ਮਰੀਐ ਹਾਵੈ ਦਾਮਨਿ ਚਮਕਿ ਡਰਾਏ॥

ਸੇਜ ਇਕੇਲੀ ਖਰੀ ਦੁਹੇਲੀ ਮਰਣੁ ਭਇਆ ਦੁਖ ਮਾਏ॥

ਆਦਿ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਵਿਯੋਗੀ ਦਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਬਾਰਹਮਾਹ ਤੁਖਾਰੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਾਏ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਜੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਉਹ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ :

ਤੂ ਸੁਣਿ ਕਿਰਤ ਕਰੀਮਾ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ॥

ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਸੁਖ ਸਹੀਮਾ ਦੇਹਿ ਸੁ ਤੂ ਭਲਾ॥ (ਅੰਗ ੧੧੦੭)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰਹਮਾਹ ਮਾਝ ਦਾ ਆਰੰਭ ਚੇਤ ਮਹੀਨੇ

ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਚੇਤਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਰਾਧੀਐ ਹੋਵੈ ਅਨੰਦੁ ਘਣਾ॥

ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਪਾਈਐ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਭਣਾ॥

ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸੰਤ ਸਰਣਿ ਜੋ ਜਨੁ ਪਰੈ ਸੋ ਜਨ ਉਪਰਣਹਾਰ॥

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਚੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ। ਬਾਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਗਈ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰਹਮਾਹ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਲੇ ਵੈਸਾਖ ਪੀਰਜ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ :

ਵੈਸਾਖਿ ਧੀਰਨਿ ਕਿਉ ਵਾਢੀਆ ਜਿਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਛੋਹੁ॥

ਹਰਿ ਸਾਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੈ ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਧੋਹੁ॥

ਪੁਤ੍ਰੁ ਕਲਤ੍ਰੁ ਨ ਸੰਗਿ ਧਨਾ ਹਰਿ ਅਵਿਨਾਸੀ ਓਹੁ॥

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ॥

ਇਕਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਅਗੈ ਲਈਅਹਿ ਖੋਹੁ॥

ਨਾਨਕ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਹੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥

ਵੈਸਾਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਾਂ ਲਗੈ ਜਾ ਸੰਤੁ ਭੇਟੈ ਹਰਿ ਸੋਇ॥

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਫ਼ਸਲ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਹੀ ਕੱਟਾਂਗੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸਾਚੁ ਕਹੋ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੰਦੇਹ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪੀ ਪਤੀ ਆਪਣੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇਠ ਆਸਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹੀਨੇ ਅਸਹਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਲਈ ਮਿਲਨ ਦੀ ਤੜਪ ਹੋਰ ਤੀਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਗਤੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜੇਠ ਆਸਾੜ ਦੀ ਨਾ ਸਹਿਣ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਰਮੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤੜਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਦੀਪਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਬਾਰਹਮਾਹ ਦੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨਾਇਕਾ ਦੀ ਰਤੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੀੜਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾਵਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਰਮੀ ਵੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ

ਇਸ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ :

ਆਸਾੜੁ ਸੁਹੰਦਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਹਰਿ ਚਰਣ ਨਿਵਾਸ॥

ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਸਾਵਣ ਦੀ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਰੁੱਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਰੁੱਤ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਲਈ ਵਿਜੋਗ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ਮਰੀਐ ਹਾਵੈ ਦਾਮਨਿ ਚਮਕਿ ਡਰਾਏ॥

ਸੇਜ ਇਕੋਲੀ ਖਰੀ ਦੁਹੋਲੀ ਮਰਣੁ ਭਇਆ ਦੁਖੁ ਮਾਏ॥

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਨੀਦ ਭੂਖ ਕਹੁ ਕੈਸੀ ਕਾਪੜੁ ਤਨਿ ਨ ਸੁਖਾਵਏ॥

ਨਾਨਕ ਸਾ ਸੋਹਗਾਣਿ ਕੰਤੀ ਪਿਰ ਕੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵਏ॥ (ਅੰਗ ੧੧੦੭)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਵਣ ਭਾਦੋਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਉਪਰ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਸੁਨਿ ਤੇ ਕੱਤਕ ਮਹੀਨੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਡੀਕੋਡ (Decode) ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ :

ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਚਾਖਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਰਹੇ ਆਘਾਇ॥ (ਅੰਗ ੧੩੫)

ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧) ਕਤਿਕ ਹੋਵੈ ਸਾਧਸੰਗੁ ਬਿਨਸਹਿ ਸਭੇ ਸੋਚ॥

੨) ਬਿਖਿਆ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਗੁਣ ਗਾਹੁ॥

੩) ਮਾਘਿ ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ ਯੁੜੀ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ॥

੪) ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹਰ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸੰਤ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਸੰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਹੀਨੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫਲਗੁਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਸਰਬ ਸੁਖ ਹੁਣਿ ਦੁਖਾ ਨਾਹੀ ਜਾਇ॥

ਅਤੇ ਉਹ ਮੰਗਲ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ :

ਮਿਲਿ ਸਹੀਆ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੀ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਅਲਾਇ॥

14 ਪਉੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਪੈਟਰਨ (Pattern) ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੁਮੇਲ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਅੰਤਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ (ਬਾਰਹਮਾਹ) ਦਾ ਸਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲ ਮੋੜਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ :

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਰ ਸਰੇ॥

ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਿਆ ਦਰਗਹ ਸਚਿ ਖਰੇ॥

ਮਾਹ ਦਿਵਸ ਮੂਰਤ ਭਲੇ ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ॥

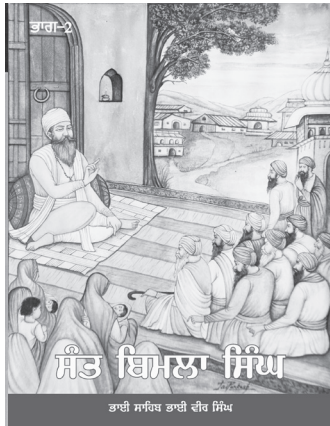
ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਰਸ ਦਾਨੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਹਰੇ॥

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ 11 'ਤੇ)

ਪਿਆਰਾਂ ਦਾ ਸਾਈਂ

ਤਦ ਰਾਜਾ ਦੌੜਕੇ ਚਰਨੀਂ ਵੱਠਾ, ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਿਆ, ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁਣ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਚਾਉ ਹੈ ਅਰ ਅਪਣੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਰਾਣੀ 'ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ' ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਦੈਵੀ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਕੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਬਿਜਲੀ ਲਹਿਰਾਉ ਨਾਲ ਛੁਹਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੈਵੀ ਰੋ, ਉਹ ਦਮਕਦੀ ਲਹਿਰ, ਉਹ ਜੀਉਂਦੀ ਝਰਨਾਟ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛਿੜ ਗਈ, ਜਿਸ ਬਿਨਾਂ ਨਰ ਜੀਉਂਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਨਹੀਂ ਉਹ ਹਿਰਦਾ ਕਲਾ ਵਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਵਾਲੀ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤਿ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਲੋਕੀਂ ਜੇ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਕਿਸੇ 'ਅਣਡਿੱਠੇ' ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਾਵਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੇਖਣ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਪਰ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕਈ ਫੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਬਿਨ ਚਰਚਾ, ਬਿਨ ਪੁੱਛੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ, "ਹੋ ਦਾਤੇ ! ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੇ ਜਿਵਾਵਣ ਹਾਰੀ ਸ਼ਕਤਿ ਹੈ ਇਸ ਠਠੋਲ ਜਗਤ ਦੇ ਹਾਸੇਹੀਣੇ ਨੂੰ ਬੀ ਦੇਹ"। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

ਸਿਮਰਨ ਕਰ। 'ਕਹੁ ਮਾਲਿਕ ਹੈ'। ਕਹੁ ਮੈਂ ਈਮਾਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸੁਰ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਈਮਾਨ ਲਿਆ ਤੇ ਹਰਦਮ ਏਸ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹੁ। ਫੇਰ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸਰ ਵਸੇਗਾ, ਤੂੰ ਸੁਖੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਖੀਵਾ ਰਹੇਗਾ।

ਵਿਦੂਖਕ ਨੂੰ ਉਨਮਨੀ ਰੋ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਗੋੜ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਪਰਤਾਵੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੀਜੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਏ। ਏਹ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੋੜਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ ਤੇ ਦੁਖੀ ਸੇ ਕਿ ਰਾਜਾ ਕਿਉਂ ਦੂਸਰੇ ਮਤ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੀ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚਰਚਾ ਕਰਨੇ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸੇ, ਪਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ, ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਜਮਾਲ ਨਾਲ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਰਹੇ ਸੇ, ਸੈਦੇ ਤੇ ਸੀਹਾਂ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸੇ:-

ਬਾਬਾ ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਸਹਜ ਰੰਗ ਰਚਿ ਰਹਿਆ॥

ਅਹਿਨਿਸਿ ਬਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਗਹਿਆ॥੧॥

(ਆਸਾ ਮ: ੧-੩੬੦)

ਪੰਡਤ ਸੁਣਕੇ ਮਸਤ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:- ਜੀ ਪੀਵਾਂ ਕੀਕੂੰ ਤੇ ਮਿਲੇ ਕਿੱਥੋਂ ?

ਇਹ ਫੁਰਨਾਂ ਫੁਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਉਸ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ 'ਸੰਸਾ ਮੋਟੇ'। ਤੁੱਥਕ ਕੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੀ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਂ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਗਨ ਬੈਠੇ

ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੁਛ ਫੁਰਿਆ:- 'ਫੇਰ ਮੋਟੇ, ਦੱਸੋ, ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ?' ਫੁਰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਉਹੋ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ :- 'ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੈ।'

ਪੰਡਤ- ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਰੱਬ ਹੈ ?

ਗੈਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼- ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੱਬ ਇਹ ਹੈ :-

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਜਪੁ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥੧॥

ਪੰਡਤ- ਫੇਰ ਕੀ ਤੂੰ ਜੋਗੀ ਹੈਂ ?

ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼- ਯੋਗੀ ਜੁੜੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ?

ਪੰਡਤ- ਹਾਂ ਜੀ।

ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼- ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ?

ਪੰਡਤ- ਹੈਂ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼- ਤੂੰ ਜੋਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ?

ਪੰਡਤ- ਹਾਂ ਜੀ।

ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼- ਜੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਿਆ ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੈਵਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਾਂ ਉਹ ਪੁਰਖ (ਰੂਹ) ਹੋ ਗਿਆ, ਅਜੇ ਉਹ ਅਸਲ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੇ ਉਹ ਸੁੱਧ ਹੋਇਆ ਪੁਰਖ (ਅਰਥਾਤ ਰੂਹ) 'ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼' (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਜਾ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਜੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰ ਮਾਇਆ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਇਸ 'ਪੁਰਖ' ਪਰ ਬੀ ਮਾਇਆ ਕਦੇ ਫੇਰ ਨਾ ਪੈ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਤਾਂ ਜੋਗੀ-ਜੁੜ ਗਿਆ ਅਸਲੇ ਨਾਲ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਕੂੰ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਰਣ ਫੜ ਬੈਠੀ ਸੀ ਮਾਇਆ, ਖਬਰੇ ਫੇਰ ਆ ਫੜੇ। ਪੁਰਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਰੂਹ ਤੇ ਮਾਦਾ) ਕਲਪਾਂਤਰ ਯਾ ਕਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੁੜੇ ਸੇ। ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਕਦੇ ਬੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਪੁਰਖ ਹੁਣ (ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਮਾਵੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਫੇਰ ਨਾ ਫਸੇਗਾ। ਤਦੋਂ ਅਸਲ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕੈਵਲ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਤੋਖਲੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਦਸਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਫੇਰ ਬੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਇਥੇ ਦਲੀਲਾਂ ਤੇ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜ ਲਏ, ਪਰ ਓਹ ਤਰਲੇ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਪੰਡਤ ?

ਪੰਡਤ- ਹੈਂ ਜੀ। ਕੇਵਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੀ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼- ਮਾਲਿਕ ਕੁੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ, ਆਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ, ਉਸਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜ, ਉਸਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰਹੁ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਅੱਡ ਨਾ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹੁ। ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ ਤੋਂ ਛੁਟਕੇ ਨਿਰਾ ਮੁਕਤ ਹੀ ਨਾ ਰਹੁ; ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਸਮਾ ਤੇ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਰਹੁ, ਅਵਿੱਛੜ ਪਰਮਾਤਮਾ

ਨਾਲ ਨਿਵਾਸ ਕਰ। ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਜੋਗ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਜੋਗੀ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ ਤੋਂ ਨਿਰੇ ਛੁੱਟੇ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਸਦਾ ਰਸੀਆ, ਸਦਾ ਆਨੰਦੀ, ਸਦਾ ਲੀਨ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਕਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਡਿਤ! ਜੀਵਤੰਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੰਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ।

ਪੰਡਤ- ਮੰਨਿਆਂ, ਠੀਕ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ ?

ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼- 1. ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਕਿ:

ਰੱਬ ਹੈ। ਰੱਬ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਰੱਬ ਤੁਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2. ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਕਿ:-

ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਧਾਰੋ। ਉਸਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੋ। ਉਸਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਦਮ ਅੰਦਰ ਵਸਾਓ। ਉਸ ਨਾਲ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਜੁੜੋ, ਰਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਓ। ਐਉਂ ਮਿਲੇ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨਿਬਾਹੋ। ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿੱਚ ਖਾਓ ਪੀਓ, ਉਸਦੇ ਭੈ ਤੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਟੁਰੋ, ਉਸਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਤੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰੋ। ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੇਤੇ ਏਥੋਂ ਉੱਜਲ ਮੁਖ ਜਾਓ।

3. ਮੇਹਰਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਨਾਉਣ ਆਇਆ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ ਬਣਾਕੇ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਟਿਕ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ-ਤੰਤ ਨਾਲ ਮੇਲਕੇ ਸਦਾ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਘਬਰਾਇਆ, ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਨਾਨਕ ਛਬੀ ਦੇਖਕੇ ਨੈਣ ਮੋਹਤ ਹੋ ਫੇਰ ਮਿਟ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ: ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਤੂੰ ਇਹ ਆਪੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ ? ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:-

ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ॥
(ਅੰਗ ੭੨੨)

ਫੇਰ ਘਬਰਾ ਕੇ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨੂਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਪੰਡਤ ਦੇ ਛੱਪਰ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ: ‘ਨਾਨਕ ਨੂਰੀ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਜਯੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਵਿਚੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਜਲਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ, ਜਲਾਲ ਨੇ ਖਿੱਚਿਆ, ਖਿਚੀਂਦੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਜਮਾਲ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ, ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮੂਰਛਾ ਖਾ ਕੇ ਢੱਠਾ। ਜਾਂ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਨੈਣ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੀਨੇ ਦੀ ਤਪਤ ਮਿਟ ਰਹੀ ਸੀ, ਠੰਢ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ :-

‘ਤੂੰ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਕੋਰਤੂ ਮੇਠ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰ।’

ਸੱਚੀ ਅਰਦਾਸ ਐਉਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਕੀਤੀ ਓਸ :-

ਤਾਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੈਨੂੰ, ਕੋਰਤੂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ।
ਮਾਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਚਿੰਜੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇ।

ਦਾਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ।
ਮਾਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਦੇ।
ਦੇਹ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਦਾਨ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇ।
ਤੁੱਠ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ।
ਸਰਧਾ ਵਾਲੇ ਤਾਰ ਕੇ ਕੀਤੇ ਨੀ ਭਵ ਪਾਰ।
ਇਕ ਨਿੰਦਕ ਬੀ ਤਾਰ ਲੈ ਢੱਠਾ ਆਨ ਜੁ ਦੂਰ।

ਕਰੁਣਾ ਸਿੰਧੂ ਜੀ ਨੇ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਚਰਨੀਂ ਢੱਠੇ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਖੜ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ, ਪਿੱਠ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਆਖਿਆ- “ਨਿਹਾਲ, ਸਿੱਖਾ ਨਿਹਾਲ !”

ਜਦ ਅਜਲੀ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਾਬੇ ਨੇ ਰੱਬੀ ਰੋ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਲਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫੇਰੀ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਕੱਠਾ ਹੋ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੁੜ ਗਿਆ। ਜਦ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਉਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਲਿਵ ਲੱਗ ਗਈ, ਲਿਵ ਦਾਨ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਕ ਛੱਪੜ, ਜੋ ਚਸ਼ਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜਕੇ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਤੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇਖੇ ਉਸ ਦੇ ਤੇ ਚਸ਼ਮੇਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹਿਰ ਖੁਦ ਗਈ ਹੈ। ਛੱਪੜ ਦੀ ਚਸ਼ਮੇ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਲਗਾਤਾਰ-ਜੀਉਂਦੀ ਰੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਛੱਪੜ ਨੂੰ ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋਮਾ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਧੰਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਓਏ ਲੋਕੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਧੰਨ ਹੈ ! ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਏਹ ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ:- “ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਸਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕੁ ਬਉਰਾਨਾ” ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ‘ਮੈਂ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਜੋ’, ਧੰਨ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੋਂਦਾ ਜੋ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜਦਾ ਹੈ, ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੀਸ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋੜ ਦੋਂਦਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਬਾਬਾ ਤੇਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾਈ, ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਹੋਣਾ, ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਜਨ ਤੇ ਦਾਸ ਬਣਨਾ। ਉਹ ਜਾਣੇ ਤੂੰ ਕੁਛ ਕਹੁ, ਤੇਰੀ ਏਹੋ ਮਨੁੱਖਤਾਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਲੂਹੀਅਤ ਹੈ। ਤੂੰ ਮਨੁੱਖ, ਆਦਮੀ ਹੈਂ ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਏਹ ਆਦਮੀ ਪਨ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਬਸੀਠ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲਾ ਹੈਂ। ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਖੁੰਬ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ, ਧੋਂਦਾ ਹੈਂ, ਕੱਠਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਸਾਈਂ ਦੀ ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਮੇਲਦਾ ਹੈਂ। ਸਾਡੇ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਏਹ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਹ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈ !!

ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਏਹ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੁੱਸ ਮਾੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਏਹ ਜ਼ਰੂਰ ਅਵਤਾਰ ਹੈ। ਵਿਦੂਖਕ ਦਾ ਭਰਮ ਠੀਕ ਸੀ, ਇਹ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਜਿਸਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹ ਉਹੋ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਸ ਦੇ ਹਲਾਰੇ ਪੈਣ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਹੋ: ਹਾਇ ! ਰਾਜਾ ਸੱਚਾ ਸੀ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰਸ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕੋਈ ਸੁੱਕਾ ਪਿੰਜਰ, ਬੇਹੋਸ਼, ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਤਾਣੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਤਪਾ ਕਿ ਜੋਗੀ ਹੋਏਗਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਕਰ ਸੱਟੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਰ ਨਿਕਲੀ। ਦੇਖੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੈ, ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਇਕ ਖਿੱਚ ਉਪਰ ਨੂੰ ਧੂਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਮਗਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਰੁਢ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਇਸ ਦਾਤ ਦਾ ਦਾਤਾ ਆਪ ਜੀਵ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਹ ਨੂਰ ਵਿਚੋਂ ਆਯਾ ਹੈ।

(ਲੇਖ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਅਗਲੇ ਅੰਕ 'ਚ)

*ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ॥ (ਅੰਗ ੪੬੨)

The Ballads of Bhai Gurdas

❖ Nikky-Guninder Kaur Singh

Bhai Gurdas was born in 1551, 12 years after Guru Nanak passed away, and died in 1636 at the age of 85. His long lifespan made him the contemporary of Guru Nanak's five successors – Guru Angad (Nanak 2) through Guru Hargobind (Nanak 6). Chronologically and geographically, Bhai Gurdas was very close to Guru Nanak and was himself an important figure in early Sikh history. His name Gurdas (*das* or servant of the Guru) is indicative of his parents' close association with the Gurus. His mother, Bibi Jivani, was appointed by the Third Guru to manage one of the Sikh districts. His cousin, Bibi Bhani, was married to the Fourth Guru and gave birth to Guru Arjan (Nanak 5), who compiled the Sikh scripture and built the first Sikh shrine. The maternal uncle was chosen by Guru Arjan to transcribe the momentous sacred text. When the Akal Takht was built during the period of Guru Hargobind (Nanak 6), Bhai Gurdas was assigned to manage the premises. Guru Hargobind also selected Bhai Gurdas to teach his young son, Tegh Bahadur (the future Ninth Guru), classical texts and philosophies. Bhai Gurdas not only witnessed but also participated in the origins and crystallization of the Sikh faith in a vital way. Consequently, Sikhs rely on him as their foremost historian and theologian.

His literary works are revered as a 'key' (*kunji*) to the treasury of Sikh theology and history. His *Vars* (ballads) in Punjabi are especially popular, as Sikhs memorize and quote them with regard to belief and behaviour. The genre of the *Var* is that of a heroic ode or ballad with several stanzas, and in these ballads, Bhai Gurdas presents Sikh ideals, morals and society in a simple, bold and urgent way. Many of the *Vars* have also been set to melodious rhythms and have become an important part of *kirtan*, the Sikh devotional music. Corresponding with the *Janamsakhis*, his *Var* 1 (Cantos 23—45) illuminates the person and role of the founder Guru. Many of the *Janamsakhi* events and themes are eulogized by Bhai Gurdas in crisp linguistic textures and racy meters.

In this popular verse sung by Sikhs everywhere, the Guru is praised as the axial point between a human figure and the Divine Reality:

As Guru Nanak appeared, mist lifted light filled the world
 Like the stars vanish and darkness recedes when the sun rises
 Like the deer scatter when the lion roars.

Wherever the Baba set his foot, it became the seat of worship.

Seats sacred to the Siddhas now laud the name of Nanak.

Every home has become a Dharamsal, resonant with sacred chant.

Baba cultivated all the four corners and all the nine regions of the earth,

Bestowing upon them the gift of True Name.

In the age of darkness, the holy Guru appeared. (I: 27)

Poetry and history fuse together to express the advent of the Sikh Guru. Bhai Gurdas creates a captivating contrast between the world prior to Guru Nanak and the one after his appearance. With the emergence of radiance, all kinds of density and opaqueness give way to clarity and transparency; the dark skies with twinkling stars burst into brilliance and effulgence. For Bhai Gurdas, just as the rising sun does not strike out the dark acrimoniously but delicately brings in light, so did Guru Nanak on the horizon of fifteenth-century north-west India.

He upholds the outlook of the *Janamsakhis*, and illustrates Guru Nanak as the starting-point of a new spiritual and ethical mode of being, and in his poetic eloquence, Bhai Gurdas describes the peaceful manner in which the founder Guru launched his new faith. The Guru does not impose his views on others. He does not reject the existing religious traditions, nor does he intend to replace them with his own. He validates the religious plurality of his day: 'Ram and Rahim occupy the same position – *ram rahim ikk thai khaloi*' (Bhai Gurdas, *Var* I: 33). Both the Hindu and Muslim religious ideals of his milieu are fully affirmed and given equal status.

The familiar *Janamsakhi* narratives acquire a poetic medium, for here again we see a pluralist Nanak actively reaching out to people of different faiths. He travels in four directions, he visits the sacred spaces of the many groups of Hindus, Muslims and Buddhists, and converses with them about their respective scriptures and philosophies. He leaves his footprints on distant lands, and his imprint on the hearts of people. In one such encounter, Bhai Gurdas pictures him going to Multan, an important Sufi centre. Guru Nanak was received with a bowl full of milk, which signified that the region was already full to the brim with religious leaders, and that there would be no place for a newcomer like Nanak. How did Guru Nanak react? Without any verbal, physical or philosophical

tussle, 'the Baba produced a jasmine from underneath his arm and mixed it with milk in the bowl. It was like the River Ganga merging with the ocean' (I: 44). With the addition of Guru Nanak's 'jasmine', the milk did not spill out from the brimming bowl, but became more fragrant and colourful.

In another pluralist venture, a young Nanak visits the Siddhas. He climbs up to Mount Sumer where the Siddhas with their leader Gorakhnath are known to reside after having obtained immortality through *Hatha Yoga*. As the Siddhas sit in a conclave:

All the eighty-four adepts from Gorakh downward began to wonder in their hearts, who could have thus reached their realm.

'Listen, young seeker', they spoke. "What power do you possess which has brought you here?"

'I have but cherished the Supreme One; in love of the Supreme One have I sat meditating.'

'You must tell us at least your name, young seeker', spoke the Siddhas again.

'My name,' said the Baba, 'is Nanak, revered Nathji; Repetition of the Divine Name is my sole sustenance'.

The higher one ascends, the humbler one becomes. (I: 28)

Here Nanak is observed through the lens of the Siddhas, who spot a naive young fellow climbing up to their realm. Like modern scholars, they are curious about Nanak's religious heritage, and want to classify the newcomer into some neat category. From Guru Nanak's perspective, however, he is simply Nanak, whose identity is derived from the Supreme One: 'My name', said the Baba, 'is Nanak, revered Nathji; Repetition of the Divine Name my sole sustenance'. Politely and humbly, Nanak gives his name to their leader ('*nath*' means master, and the suffix '*ji*' is an additional form of courtesy). Nanak has no historic lineage; his love for the True Name endows him with his individual personality and character. The True Name was Nanak's revelation of the singular Divine he personally experienced and expressed poetically. The medium of Divine revelation and the revelation thus come together, and throughout his text, Bhai Gurdas extols their convergence.

He conveys the mesmerizing quality of Guru Nanak's verse. When Guru Nanak travels to Baghdad with Mardana, his holy chant has an emotional impact: 'After the morning's devotions broke into holy chant/Hearing which people fell into a trance' (I: 35). Wherever he goes, men and women are transformed: 'Day by day his fame grew and he made the age of Kali reverberate with the Divine Name' (I: 45). People from different religious and social backgrounds started to follow Nanak because of the message he brought to them. In *Var* I: 38: 'from his lips flowed the holy Word which turned darkness into

light'. Guru Nanak's oral gift is profoundly liberating, literally: *sati* (true), *sabad* (word), *mukat* (freedom), *karaia* (makes/ brings). It dissolves doubts and fears, and opens up new possibilities.

Bhai Gurdas' entire focus is on the new religion launched by Guru Nanak. His way of life, with its stress on the Divine Name, becomes the paradigmatic mode of existence for his followers. Family and home are lauded; asceticism and otherworldly orientation are spurned. A new community with its own unique vision and practices is born. In fact, Bhai Gurdas offers a valuable snapshot of the daily routine of this earliest Sikh community: 'In the evening were recited *sodar* and *arati* and in the ambrosial hour, the *jap*' (I: 38). These hymns, subsequently collected in Sikh scripture, are also mentioned in the encounter with the Divine in our *Janamsakhi* account. To this day, Sikh homes and their formal places of worship maintain the routine of reciting Jap in the morning, and Sodar and Arati in the evening. From the start, Guru Nanak's word was the vital ingredient that fed Sikh identity.

Guru Nanak's installation of his successor is an important historical event, which is underscored in the *Janamsakhis* and the *Guru Ganth* as well. Bhai Gurdas conveys it compellingly:

He promulgated in the world the authority of the Divine Order and created a community purged of the pollution [of selfish ego].

While still in this world he installed Lahina as his successor, and bestowed upon him the umbrella of Guruship.

Kindling another light with his light Guru Nanak changed his form

None can describe the marvelous deed of the marvelous one.

He changed his body into that of Angad, who reflected his own light. (I: 45)

Self-conscious about his mission, Guru Nanak at the close of his life installs his successor. Overlooking his own sons, his devout follower Lahina is made Angad (literally, limb of his own body). Light that is passed on from Guru Nanak to Lahina is like one flame kindling another (*joti jot milai kai*). Bhai Gurdas then goes on to narrate that Angad (Nanak 2) left Kartarpur and retired to the town of Khadur, where he passed the light, he had received from Guru Nanak to Amar Das (Nanak 3) who then raised the town of Goindwal (I: 46). Bhai Gurdas sheds light on early Sikh chronology and its unique phenomenon of succession: beginning with Guru Nanak, the divine inheritance is maintained and passed from one Guru to the next. The foremost Sikh historian and theologian confirms the *Janamsakhi* portrait of Guru Nanak as the intersection between a historical person and a timeless reality.

Courtesy : *Sikhism*

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ

❖ ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆਏ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ, ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਨਿਸ਼ਟਾ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਕਾਲ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੌਮ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਹਸ, ਵੀਰਤਾ, ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸਨ। ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਰਨੈਲ ਸਨ— ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ 'ਨਿਹੰਗ'। ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੀਰਤਾ ਦੇ ਜ਼ੋਹਰ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਨੇਕ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਅੱਖੇ ਤੋਂ ਅੱਖੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਸੀ। ਕਈ ਐਸੇ ਮੌਕੇ ਆਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਘੱਟ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ, ਵੈਰੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਭਾਂਜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਕੁਰੂਖੇਤਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉਹ ਯੁੱਧ-ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਨਿਪੁੰਨ ਸਨ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਵੈਰੀ ਸੈਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੇ ਗਏ ਦਾਅ ਅੱਗੇ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ, ਭੱਜ ਕੇ, ਜਾਨ ਬਚਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਿਨ ਭਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਅਗੇਤਰੇ ਦਸਤੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ

ਪਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਰੰਗਰਲੀਆਂ ਮਨਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ 2000 ਸਿੱਖ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਕੇ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਵੀਰਤਾ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਤੇ ਪਹਾੜੀਏ ਇਸ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਘਰਬਾਏ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ 20 ਮੀਲ ਦੂਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਮਗਰੋਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਰ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਲੈ ਕੇ ਦੱਖਣ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਫ਼ੌਜ ਮਾਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖ਼ਤਰਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਗੇਤਰੇ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ। 1705 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਜਦਕਿ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਥੱਲੇ ਜਿਸ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਅਨੋਖੀ ਘਟਨਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਹੀ ਬਚ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ 'ਗੁਰਮਤਾ' ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨਗੇ ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ

ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਵੀ, ਪੰਥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਵੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਪਹਿਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਕੁਰੂਖੇਤਰ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਾਧੋਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੀ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਨ।

ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਕਟਵਰਤੀ, ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯਾਤਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਰਪੇਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਯਤਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਦੱਖਣ ਪੁੱਜਦੇ ਉਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੱਕ ਚਿੱਠੀ ਪੁਚਾਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ 'ਦੂਤ' ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ' ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਭਜਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ, ਵਿਦਵਾਨ, ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਨੀਤੀਵਾਨ ਸਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨਾਲ ਉਸੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ ਜਿਤਨਾ ਸਿਆਣਾ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਪ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਮਗਰੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਹਰਕਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬੜੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ 593 ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਪਲਬਧ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਇੱਥੇ ਦਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ :

“ਰਹਤ ਏਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਸੀਦੀਏ, ਧੀਰਮਲੀਏ, ਰਾਮ ਰਾਈਏ,
ਸਿਰ ਮੁੰਡਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਨਹੀਂ। ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਔਰੰਗਾਬਾਦ (ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ)

ਸੇਵਾ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਬਿਦਿਆ ਸੀਖਣੀ, ਮਨ ਵਾਹਗੁਰੂ ਓਰ ਰਖੈ, ਉਪਰ ਕਾ ਸਵਾਸ ਆਵੈ ਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅੰਤ ਕਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਮਨ ਵਤਸ ਕਰੈ। ਮਿਥਿਆ ਨਾ ਬੋਲੇ, ਪਰਨਾਰੀ ਤਯਾਗੈ, ਕ੍ਰੋਧ ਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ, ਨਿੰਦਾ, ਹਿੰਸਾ, ਅਸਤ ਤਯਾਗੈ, ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੈ, ਕਿਸੀ ਕੋ ਦੁਖਾਵੇ ਨਾਹੀ, ਮੀਠਾ ਬੋਲੈ, ਮਨ ਸੁਣ ਰਖੈ, ਹਰਸ ਸੋਗ ਹਰੈ, ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਪਾਇ, ਦੂਸਰੇ ਪੰਥ ਮਾਰਗ ਕੀ ਮਝੀ ਨਾ ਸੇਵੈ, ਮੱਠ, ਬੁੱਤ, ਤੀਰਥ, ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਾ, ਬਰਤ, ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ, ਮੰਤ੍ਰ, ਪੀਰ ਪੁਰਖ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੁਛਨਾ, ਤਰਪਨ ਗਾਇਤ੍ਰੀ, ਸੰਧਯਾ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵਲਿ ਚਿਤ ਦੇਵੈ ਨਾਹੀ।

ਅਕਾਲ ਚਰਨ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜੈ।

ਖ਼ਾਲਸਾ ਸੋ ਜਿਨ ਤਨ, ਮਨ,

ਧਨ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਭਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਛਾਂਝੀ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ। ਹਰ ਦੁੱਖ, ਸੁੱਖ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਹੀ ਰੋੜਕਾਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਰੇਤੀਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵੀ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਝੱਲੀ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਕੋਲ ਦੱਖਣ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਤੇ 'ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ' ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੌਰ ਕਰਦੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਅਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਾਏ ਥੱਲੇ ਲੜਦੇ ਤੇ ਜੂਝਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਇਕ ਰੀਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਭੋਗਣਾ ਪਵੇ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ : ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼

{ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ-੫੬੨, ਸੰਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ-੩੪੭੪}

ਮੂਲ

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫, ਚਉਪਦਾ ੨-੧੭ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਅਰਥ

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫॥ ਧਨੁ ਸੁ
ਵੇਲਾ ਜਿਤੁ ਦਰਸਨੁ ਕਰਣਾ॥ ਹਉ
ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣਾ॥੧॥

ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ॥ ਮਨੁ
ਜੀਵੈ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ਚਿਤੇਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਚੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਤੁਮਾਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਾਣੀ॥
ਸੀਤਲ ਪੁਰਖ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁਜਾਣੀ॥੨॥

ਸਚੁ ਹੁਕਮੁ ਤੁਮਾਰਾ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੀ॥
ਆਇਨ ਜਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਭਿਨਾਸੀ॥੩॥

ਤੁਮ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦਾਸ ਹਮ
ਦੀਨਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬੁ ਭਰਪੁਰਿ
ਲੀਣਾ॥੪॥੨॥

ਉਹ ਵੇਲਾ ਧੰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਦਰਸਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ॥੧॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ (ਮੇਰੇ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀਓ! (ਮੇਰਾ) ਮਨ (ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਤੈਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਕੇ (ਹਾਂ) ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

(ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ!) ਤੇਰਾ ਮੰਤ੍ਰ (ਸਦਾ) ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਹੇ ਸੁਜਾਣ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ (ਕ੍ਰਿਪਾ-) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਠੰਢਾਂ (ਪਾਉਣ) ਵਾਲੀ ਹੈ॥੨॥

(ਹੇ ਆਪਣੀ ਅਟੱਲ ਰੂਪਤਾ ਦੇ) ਤਖਤ ਬਿਰਾਜੇ (ਹੋਏ ਮਹਾਰਾਜ!) ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਹੇ) ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੂੰ) ਨਾਸ਼ ਥੀਂ ਰਹਤ ਹੈਂ, (ਕਦੇ) ਮਰਦਾ ਜੀਮਦਾ ਨਹੀਂ॥੩॥

ਅਸੀਂ (ਤੇਰੇ) ਗਰੀਬ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਹਰਾਂ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ (ਮਾਲਕ) ਹੈਂ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮੇਰਾ) ਸਾਹਿਬ (ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਾਰੇ) ਭਰਪੂਰ ਹੈ (ਤੇ ਸਭਿ ਵਿਚ) ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੪॥੨॥

ਬਾਰਹਮਾਹ (ਮਾਝ) ਇਕ ਅਧਿਐਨ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰਹਮਾਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਲੋਕ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਬਿਰਹਨ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਵਿਜੇਗੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਹਨ ਤੇ 12ਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਉਸ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਾਲੋਕਿਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕਿਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਲੋਕਿਕਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਬਾਰਹਮਾਹ ਮਾਝ ਭਾਵੇਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਰੰਗ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਝਲਕਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਾਰਹਮਾਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਨਾਲ

ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਧਰਮ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਮਨ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤਰਕਰਨ (ਮਨ) ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸੋਧਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਫਰਾਇਡ ਤੇ ਲਾਕਾਂ ਵਰਗੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਜਟਿਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਜਟਿਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰਹਮਾਹ ਰਾਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

-ਗੁਰਬਾਣੀ ਚਾਨਣ

ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ

ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁਲਿਸ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਦਸਤਾਰਧਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰ ਗੁਰਸੋਚ ਕੌਰ

ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁਲਿਸ 'ਚ ਇਕੋ-ਇਕ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਮਹਿਲਾ ਹੈ ਗੁਰਸੋਚ ਕੌਰ। ਉਸਦੀ ਪਗੜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ NYPD ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਸੋਚ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਪਸਥਿਤੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ? ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਦਸਤਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਮਾਨਵਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਦਇਆ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਪਗੜੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਦਸਤਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਭੁਲੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਗੁਰਸੋਚ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪੁਲਿਸ 'ਚ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰੇਡ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਹਰ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਫ਼ੇ। ਗੁਰਸੋਚ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਰਗੇ ਮੁੱਲ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਪਾਇਲਟ ਅਰਪਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖ ਪਾਇਲਟ ਅਤੇ ਫਲਾਈਟ ਡੈਕ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖ ਪਾਇਲਟ ਹੈ ਅਰਪਿੰਦਰ ਕੌਰ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਪਿੰਦਰ ਅਮੇਰਿਕੀ ਈਗਲ/ਦੂਤ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਰਤ 'ਚ ਜਨਮੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਮਿਡਲ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ 2002 'ਚ ਡਿਗਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਏਵੀਏਸ਼ਨ 'ਚ ਕੈਰੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਕੈਨੇਸਾਸ ਪਹੁੰਚੀ। ਇੱਥੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਈਟ ਫਲਾਅਰਸ ਏਵੀਏਸ਼ਨ 'ਚ ਫਲਾਈਟ ਇਨਸਟਰਕਟਰ ਬਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। 2008 'ਚ ਅਰਪਿੰਦਰ ਐਮਬ੍ਰਾਇ 145 (E 145) ਤੇ ਇਕ ਦੂਤ ਪ੍ਰਥਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣੀ। ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚ-ਸਥਾਨ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੀ ਉਸ ਲਈ ਅਸੀਮ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਰਾਇਲ ਆਸਟਰੇਲੀਅਨ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀ ਸਿਮਰਨ ਕੌਰ ਵਧਵਾ

2019 'ਚ ਸਿਮਰਨ ਕੌਰ ਵਧਵਾ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀ (17 ਸਾਲ) ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖ ਮਹਿਲਾ ਕੈਡਟ ਆਫੀਸਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਇਲ ਆਸਟਰੇਲੀਅਨ ਵਾਯੂ ਸੈਨਾ (RAAF) ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀ। ਪਰਥ 'ਚ ਹੋਏ ਇਕ ਸਮਾਰੋਹ 'ਚ ਹੋਰ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ RAAF 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ

ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਈ ਏਡੀਐਫਏ (ਕੈਨਬਰਾ) 'ਚ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ RAAF 'ਚ ਇਕ ਆਗੂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਹੈ। ਆਸਟਰੇਲੀਆਈ ਰੱਖਿਆ ਬਲ 'ਚ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਪਿੱਛੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਅੱਡ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹ, ਘਰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।